

Regeringen
Utbildningsdepartementet

Utredningsavd./Avd. för statistik och
analys
Lars Brandell
Torsten Kälvmemark
2002-10-15
Reg.nr 12-186-02

Högskolans roll i det livslånga lärandet

Uppdraget

I regleringsbrev för 2002 har regeringen uppdragit åt Högskoleverket att

- 1) utifrån lärosätenas årsredovisningar för 1998–2001 sammanställa lärosätenas redovisning avseende tillgänglighet av fortbildning, vidareutbildning, distansutbildning och uppdragsutbildning
- 2) utifrån denna sammanställning analysera och beskriva vilka ytterligare underlag som krävs från lärosätena för att med hjälp av framtida redovisningar kunna följa utvecklingen av högskolans roll i det livslånga lärandet.

Högskoleverket skall enligt uppdraget ha ett brett perspektiv på det livslånga lärandet. Vidare skall det vara möjligt dels att mäta utvecklingen över tid, dels att göra vissa internationella jämförelser.

Arbetet skall enligt uppdraget ske i samråd med SCB och redovisas senast den 15 oktober 2002.

Sammanfattning av Högskoleverkets ställningstagande

Sammanfattningen i bilaga 1 av rapporteringen ur årsredovisningarna från universitet och högskolor visar att fort- och vidareutbildning, distansutbildning och uppdragsutbildning i relativt hög grad erbjuds. Det framgår vidare av sammanställningen att det dock i många fall är svårt att särskilja den ena typen av utbildning från den andra. Det som för en individ kan vara grundutbildning kan för en annan vara vidareutbildning. Samma utbildning kan ges i reguljära former eller på distans. Det är med andra ord bara i relation till den enskildes personliga studielinje som det går att avgöra om en viss utbildning är ett led i ett livslångt lärande.

Högskoleverket kan konstatera att det redan idag finns goda förutsättningar för att man på central nivå skall kunna bedöma och följa situationen för det livslånga lärandet vid universitet och högskolor i Sverige utan att man behöver ta in ytterligare informationer från lärosätena. De uppgifter som kan tas fram ur högskoleregistret och andra individregister vid SCB räcker långt för att skapa en bild av det aktuella läget.

Ytterligare underlag kan utöver detta inhämtas genom periodiskt återkommande enkäter till urval av landets befolkning. Högskoleverket avser också att i anslutning till arbetet med nästa årsrapport i samverkan med SCB ta fram indikatorer med inriktning på det livslånga lärandet i högskolesystemet.

Högskoleverket kommer också att inom ramen för sitt statistikansvar, i samråd med SCB, ta initiativ för att det i Sveriges officiella statistik redovisas data som belyser den svenska högskolan i perspektiv av det livslånga lärandet.

Bakgrund och aktuellt läge

Olika aspekter på det livslånga lärandet har varit en huvudfråga i utbildningsplanering och utbildningspolitik under de senaste trettio åren, om än under en delvis skiftande terminologi. 1977 års högskolereform var präglad av den diskussion om "återkommande utbildning" som hade börjat föras på det internationella planet och många av utredningens förslag var präglade av detta begrepp. Den utredning som låg bakom reformen (U 68) hänvisade i sitt slutbetänkande 1973 till den debatt som vid den här tiden fördes inom OECD och Europarådet och konstaterade bland annat följande:

I den internationella debatten i dessa frågor har under de senaste åren en rik flora av termer skapats för att beteckna den utbildning individen tillägnar sig under sin aktiva tid. Av dessa har de i engelspråkig litteratur använda uttrycken "permanent education" och "continuous education" samt "life-long education" vunnits visst burskap. Definitionen av termerna är vag. Även om skiftande innebörd lagts i dem, finns emellertid vissa gemensamma drag. Vad man velat beteckna med dessa och likartade begrepp är den utbildning som äger rum efter det att individen lämnat en i princip sammanhängande utbildning i ungdomsåren. Begreppet används även i betydelsen av den utbildningsorganisation eller de utbildningsresurser man kan vända sig till och utnyttja efter den institutionaliserade skolgångens slut.

I 70-talets reformer var utgångspunkten att en återkommande utbildning måste bygga på vissa studieorganisatoriska förutsättningar, bl. a. kortare utbildningslinjer och etappavgångar. Nya distributionsformer sågs också som en förutsättning för att förverkliga möjligheterna till förnyad utbildning under en individs yrkesverksamma tid.

Dessa strukturella förutsättningar är viktiga också för den vidgade syn på problemet som ligger i begrepp som lanserats ungefär 20 år senare: *Livslångt lärande*. Den förändrade terminologin speglar ett delvis förändrat synsätt. Det hävdas i varje fall av författarna till rapporten *Livslångt lärande som idé och praktik i högskolan* (Högskoleverkets rapportserie 2002:1 R). Där har Berit Askling, Ulf Christiansson och Rita Foss-Fridlitzius diskuterat konsekvenserna för den högre utbildningen av det livslånga lärandet. Med utgångspunkt i bl.a. OECD:s rapport *Life-long learning for all* (1996) konstaterar de att följande punkter är viktiga förutsättningar:

- Möjligheter för olika kategorier av sökande (i första hand avseende ålder) att vinna tillträde till högre utbildning.
- Stor variation i utbud och studievillkor.
- God tillgång till information och individuell studievägledning.
- Nya sätt att välja ut och strukturera kunskap och erfarenheter.
- Ett aktivt och kritiskt kunskapssökande och därmed också en lärandeinriktad pedagogik.
- Tydlig dokumentation och validering av inhämtade kunskaper och färdigheter.
- Ökad samverkan mellan en mångfald av utbildningsanordnare.
- Flexibilitet vad gäller finansiering (t.ex.terminsavgift för vissa typer av högskolestudier).

I sin genomgång visar författarna att livslångt lärande i betydelsen återkommande utbildning redan är politiskt, organisatoriskt och attitydmässigt väl förankrat i det svenska högskolesystemet. De identifierar samtidigt några områden där högskolesystemets utformning och regelverk tycks försvåra ett flexibelt utnyttjande av högskolan som en resurs för livslångt och livsvitt lärande.

Sådana aktiviteter, som direkt tillgodoser enskilda individers egna utbildningsbehov och som avser att möta arbetsmarknadens behov av kompetensutveckling (utanför den offentliga sektorn), tycks ha en blygsam omfattning. De har ett retoriskt stöd från statsmakterna, men knappast ett fullgott operationellt stöd. En förklaring kan vara att det nuvarande resurstilldelningssystemet genom sin prestationskänslighet driver lärosätena att erbjuda vad som ter sig mest ”kostnadseffektivt” ur deras perspektiv.

Sammanfattningsvis görs i rapporten antagandet att livslångt lärande kommer att få sådana konsekvenser för den högre utbildningen att grundläggande principer om relationen mellan staten och lärosätena avseende styrning, finansiering och kontroll måste diskuteras. Organisation och beslutsstruktur inom varje lärosäte, liksom incitamentsstruktur och arbetsförhållanden för högskolelärarna, blir också angeläget att se över. Livslångt lärande bör sättas in i ett större sammanhang av pågående förändringar inom den högre utbildningen, både nationellt och internationellt. Det finns ett stort behov av att ytterligare belysa livslångt lärande genom uppföljningar, utredningar och i forskningsprojekt.

Att högskolan redan idag är ett fält för livslångt lärande konstateras i en annan studie som Högskoleverket låtit göra. I rapporten ”Studenterna i Sverige” (Högskoleverkets rapportserie 2001:26 R) används begreppet ”studielinje” som en sammanfattning av en individs studier i ett livsperspektiv. För varje student kan man tänka sig en process som sträcker sig över hela livet och som består av

studier eller lärande i någon form (på heltid, deltid, distans etc.) omväxlande med, eller samtidigt med, annan verksamhet. De delar av detta som består av regelrätta studier kan man enligt rapporten kalla studielinje.

Det underliggande materialet visar att det finns stora variationer i de olika studenternas studielinjer. Även bland studenter på samma utbildning och program, där man skulle kunna vänta sig en viss enhetlighet, finns stora variationer. Brott i studielinjen är relativt vanliga men de följs ofta av att man återkommer till högskolan för fortsatta studier eller för att läsa något nytt.

En students studielinje (eller, om man så vill, möjligheterna till återkommande utbildning) beror på många faktorer. Det finns enligt rapporten begränsningar och bivillkor som påverkar studielinjen. Det kan handla om antagningsregler eller lokalisering, t.ex. möjligheten att läsa på distans.

Man kan i sammanhanget tillägga att det i Sverige finns faktorer som i ett jämförande internationellt perspektiv starkt underlättar en återkommande utbildning på högskolenivå. Det som skiljer den svenska situationen från många andra europeiska länder är dels ett relativt flexibelt system för studiemeriter och examina, dels ett system för studiefinansiering som i ett internationellt perspektiv är ovanligt heltäckande. Det finns därför stora möjligheter för den enskilda att vid olika skeden i livet utnyttja högskolans breda spektrum av yrkesinriktade eller generellt bildande kurser.

Det livslånga lärandets teori och praktik

I den tidigare citerade rapporten om återkommande utbildning pekar författarna på en viss diskrepans mellan den retoriska och den praktiska nivån när det gäller begreppet livslångt lärande. Både själva policyn (som ett system av idéer, antaganden och föreställningar) och den högre utbildningen (som ett system av nya och gamla funktioner, strukturer och organisationer) inrymmer motsägelsefullheter och spänningar av olika slag:

En konsekvens av policyn för livslångt lärande är att statens ansvar som utbildningsanordnare delvis får träda tillbaka för de enskilda individerna som rationella brukare av utbildningssystemet för egeninitierade livsprojekt men också för starka ekonomisk intressenter som vill påverka och utnyttja utbildningssystemet för egna kompetensutvecklingsbehov.

Konstaterandet av att livslångt lärande kan ses som ett rationellt utnyttjande av utbildningssystemet för egeninitierade livsprojekt pekar – liksom begreppet studielinje – på att detta lärande i hög grad måste ses i ett individuellt perspektiv. Av detta följer också att det är svårt att mera stringent redovisa de strukturella och organisatoriska förutsättningarna för en återkommande utbildning i den mening som tidigare diskuterats. Detta speglas också i de årsredovisningar från universitet och Högskolor som Högskoleverket gått igenom med anledning av det aktuella regeringsuppdraget.

Sammanställning av lärosätenas årsredovisningar 1998 – 2001

I regleringsbrevet för universitet och högskolor för år 2000 anför:

Varje universitet och högskola skall beakta behovet av fortbildning och vidareutbildning vid fastställandet av utbildningsutbud och vid beslut som berör utbildningens tillgänglighet. Tillgängligheten bör vara minst lika stor som föregående år. Graden av tillgänglighet avspeglas i volymen av studiekurser som ges i lägre studietakt än helfart (kvarts- och halvfartskurser), kurser vid andra tider än dagtid vardagar (kvälls- och helgkurser), andel individer över en viss ålder (fr.o.m 25 år), distanskurser och uppdragsutbildning.

Årsredovisningen skall innehålla en redovisning av antal studenter, helårsstudenter och helårsprestationer för sådana kurser. Distansutbildning kan vara såväl kurser utan obligatoriska sammankomster som kurser med sammankomster på lärosätet kompletterat med självständiga studier.

Vidare skall lärosätet i årsredovisningen kommentera graden av tillgänglighet vad avser de i punktens första stycke uppräknade utbildningsformerna m.m. Förändringar i förhållande till föregående år skall särskilt uppmärksammas.

Liknande direktiv finns i regleringsbrev för åren 1998, 1999 och 2001.

I bifogad sammanställning av lärosätenas årsredovisningar (bilaga 1) framgår omfattningen av deras utbud i fråga om fort- och vidareutbildning, distansutbildning och uppdragsutbildning. Några av de kommentarer som högskolorna lämnat kring de olika typerna av utbildning redovisas här kortfattat:

Fort- och vidareutbildning

Dramatiska Institutet konstaterar att en gränsdragning mellan fort- och vidareutbildning inte kan göras. DI framhåller också att en medveten begränsning av fort- och vidareutbildningen blev nödvändig under 2001.

Högskolan i Gävle påpekar att de redovisade siffrorna för olika typer av utbildningar kan innebära en viss dubbelräkning i och med att vissa fort- och vidareutbildningar ges på distans. Det konstateras också att de knappa lärarresurserna har styrts över mot reguljär grundutbildning. Också *Karolinska institutet* liksom *Örebro universitet* pekar på resursknapphet som ett skäl till en minskad volym när det gäller fristående kurser.

Göteborgs universitet säger för sin del att kurser på annan tid än dagtid är viktiga i fortbildningssyfte men att de studerande ofta är mindre benägna att slutföra sin utbildning. I resurstilldelningshänseende är detta därför dyra kurser.

Karlstads universitet påpekar att en entydig avgränsning av området fort- och vidareutbildning är svårt att göra eftersom utbildningsmotiven och behoven varierar från individ till individ. Samma synpunkt framför av *Umeå universitet* och *Växjö universitet*.

Luleå tekniska universitet säger att den bristande tillgången på lärare är ett hinder för expansion. Det gäller särskilt inom dataområdet.

Lunds universitet anser att fort- och vidareutbildning i allt större utsträckning bör arrangeras som uppdragsutbildning för att inte konkurrera med resurserna för den ordinarie grundutbildningen. Det bör också skapas förutsättningar för en livslång relation mellan universitetet och dess studenter. Universitetet påpekar vidare att antalet helårsstudenter inte ger en relevant information om omfattning av fort- och vidareutbildningen. Inte heller andelen studenter över 25 år.

Malmö högskola ifrågasätter begreppet normalstuderande. Det är i dag svårt att skilja studerande på eftermiddags- och kvällskurser från denna kategori eftersom en stor del av ”normalstudenterna” följer deltidskurser.

Mälardalens högskola uppger sig ha minskat sitt utbud av kurser för fort- och vidareutbildning. Minskningen beror på att programstudenters andel av hela studievolymen ökat, att programmen förlängts och att programstudenter i ökad utsträckning läst fristående kurser.

Stockholms universitet uppger sig inte erbjuda särskilda kurser riktade till yrkesverksamma. Utbildningen ges inom ramen för ordinarie kursutbud, där särskilt fristående kurser på kvälls- och deltid kan vara av intresse för studerande i fortbildning och vidareutbildning. Universitetet hävdar att i någon mening skulle i stort sett all undervisning kunna betecknas som fort- och vidareutbildning. Särskilt nybörjarkurserna i språk fungerar ofta som fort- eller vidareutbildningskurser.

Teaterhögskolan konstaterar att utrymmet för fortbildning har reducerats till förmån för utökning av grundutbildningen. Högskolan påpekar också att studiefinansieringen för äldre yrkesverksamma skådespelare är olöst.

Uppsala universitet framhåller att utbildning som ges med en lägre studietakt ofta innebär att flera kurser läses parallellt och att det därför inte är något entydigt kriterium på att utbildningen är fort- eller vidareutbildning.

Distansutbildning

När det gäller distansutbildning är högskolornas kommentarer färre och de har heller inte så mycket bäring på frågan om livslångt lärande. Flera lärosäten påpekar dock att distansutbildningen ur arrangörernas synpunkt är en relativt dyrbar utbildningsform. Det gäller inte minst för de små eller medelstora högskolorna.

Intressant att notera i sammanhanget är konstaterandet från *Högskolan i Borås* att distansutbildningen i biblioteks- och informationsvetenskap nu är lika mycket förberedande för forskarutbildning som den reguljära närutbildningen.

Uppdragsutbildning

När det gäller uppdragsutbildningen påpekar flera högskolor, bland annat *Högskolan Dalarna* och *Luleå tekniska universitet* att verksamheten ligger på

en relativt låg nivå beroende på de formella villkoren för poänggivande uppdragsutbildning. För *Högskolan i Gävle* beror den låga volymen på att högskolans lärarresurser i första hand riktas mot att klara expansionen av den reguljära utbildningen. Även svårigheten att rekrytera lärare spelar en roll för de begränsade möjligheterna för uppdragsutbildning.

Flera högskolor pekar också på konkurrensen med den mer reguljära verksamheten som ett hinder för en önskvärd expansion.

Stockholms universitet pekar på en praktisk svårighet med att ange omfattningen av uppdragsutbildning eftersom utbildningen inte registreras i LADOK.

Sammantaget visar genomgången i bilaga 1 att fort- och vidareutbildning, distansutbildning och uppdragsutbildning i relativt hög grad erbjuds av universiteten och högskolorna. Som framgår av sammanställningen är det dock i många fall svårt att särskilja den ena typen av utbildning från den andra. Det som för en individ kan vara grundutbildning kan för en annan vara vidareutbildning. Samma utbildning kan ges i reguljära former eller på distans. Det är med andra ord bara i relation till den enskildes personliga studielinje som det går att avgöra om en viss utbildning är ett led i ett livslångt lärande.

Behov av ytterligare underlag

I det inledningsvis citerade uppdraget ingår också att *”analysera och beskriva vilka ytterligare underlag som krävs från lärosätena för att med hjälp av framtida redovisningar kunna följa utvecklingen av högskolans roll i det livslånga lärandet”*.

I propositionen Den öppna högskolan (prop. 2001/02:15) anför regeringen att universitet och högskolor bör fortsätta att utveckla sin roll i det livslånga lärandet, och att de utarbetar en strategi för detta arbete. Enligt regeringen ställer livslångt lärande individens egna utbildningsönsknings och intressen i centrum samtidigt som arbetsmarknadens och näringslivets behov av kompetensutveckling betonas.

I propositionen framhålls vidare att det saknas kunskap om hur högskolan utnyttjas av den enskilde individen under ett liv. Nyckeltal som beskriver utvecklingen av högskolans roll i det livslånga lärandet behövs därför för att kunna bedöma

- i vilken grad implementeringen av det livslånga lärandet är framgångsrik inom högskolesektorn
- i vilken mån ytterligare insatser behövs.

Vidare framhålls i propositionen att det livslånga lärandet inte är en särskild utbildning eller ett formellt system, utan ett förhållningssätt och ett sätt på vilket individer använder utbildningsutbudet.

Högskoleverket kan konstatera att det redan idag finns goda förutsättningar för att man på central nivå skall kunna bedöma och följa situationen vad avser det

livslånga lärandet i Sverige utan att man behöver ta in ytterligare informationer från lärosätena. De uppgifter som kan tas fram ur högskoleregistret och andra individregister vid SCB, räcker långt för att skapa en bild av utvecklingen av det livslånga lärandet vid universitet och högskolor.

Ytterligare underlag kan utöver detta inhämtas genom periodiskt återkommande enkäter till urval av landets befolkning. Högskoleverket avser också att i anslutning till arbetet med nästa årsrapport i samverkan med SCB ta fram indikatorer med inriktning på det livslånga lärandet i högskolesystemet.

Högskoleverket kommer också att inom ramen för sitt statistikansvar, i samråd med SCB, ta initiativ för att det i Sveriges officiella statistik redovisas data som belyser den svenska högskolan i perspektiv av det livslånga lärandet.

I det följande redovisas några utgångspunkter för det planerade arbetet i samverkan med SCB.

Indikatorer för det livslånga lärandet inom högskolan

Den internationella utvecklingen

Sedan ett antal år har man på internationell nivå (OECD, Eurydice) diskuterat olika metoder att följa utvecklingen mot det livslånga lärandet över tid i olika länder. På den senaste tiden har i en rapport inom Europeiska Unionen (*Fifteen Quality Indicators. Report based on the Working Group on Quality Indicators . Bruxelles 2002*) skisserats sammanlagt femton indikatorer inom fyra områden:

- Skills, Competencies and attitudes
- Access and participation
- Resources for lifelong learning
- Strategies and systems

Indikatorerna skall sammantagna kunna ge en bild av situationen för alla former av livslångt lärandet vare sig det är formellt, icke-formellt eller informellt. Det skall också avse allt lärande oavsett de studerandes ålder eller utbildningens ”nivå”.

De indikatorer som föreslås varierar beträffande graden av konkretisering. För vissa ges konkreta förslag till kvantitativa mått, för andra konstateras att allt arbete återstår att göra. Det bör också framhållas att förslagen inte är begränsade till kvantitativa indikatorer. Särskilt i den fjärde gruppen av indikatorer (strategies and systems) kan även kvalitativa indikatorer bli aktuella.

På uppdrag av Eurostat har inom SCB utvecklats en modul om livslångt lärande som skall kopplas till undersökningen EU LFS 2003. (EU LFS 203 kan på den internationella nivån anses motsvara de svenska arbetskraftsundersökningarna, AKU). Syftet är att beskriva alla former av livslångt lärande, formellt, icke-formellt och informellt hos den del av befolkningen i olika länder som är 15 år eller äldre. I modulen insamlas uppgifter om

deltagande i olika typer av lärande. De insamlade variablerna kan indelas i tre grupper:

- Deltagande i utbildning inom det traditionella nationella utbildningssystemet
- Deltagande i kurser, seminarier konferenser etc
- Deltagande i informellt lärande

Nordiska ministerrådet har i en studie "Nyfikna sinnen" Nordisk vuxenutbildning i jämförelse (NORD 2001:20) studerat vuxenutbildningen i de nordiska länderna. Målet var att kartlägga status och omfattningen av vuxenutbildning i de nordiska länderna, i faktiska siffror och i förhållande till andra länder och att studera frågan om det finns några specifika "nordiska policystrategier" avseende planering och genomförande av vuxenutbildning. Det empiriska underlaget hämtades framförallt från IALS/SIALS-undersökningarna från perioden 1994 - 1998. I rapporten redovisas en rad indikatorer för olika länder som kan kopplas till begreppet livslångt lärande.

Allmänna indikatorer för det livslånga lärandet i Sverige

Karakteristiskt för livslångt lärande är inte bara att det kan förekomma under hela livet (från vaggan till graven) utan också i olika sammanhang mer eller mindre formaliserat. Speciellt gäller detta för den vuxna befolkningen (de som inte längre är i "skolåldern"). SCB har också konstaterat att det saknas en heltäckande statistik över den vuxna befolkningens deltagande i utbildningar, kurser, seminarier, studiecirklar och konferenser. Mot denna bakgrund har SCB initierat en enkätundersökning med syfte att skapa en samlad bild av allt utbildningsdeltagande under ett år hos den vuxna befolkningen i åldern 20 – 74 år.

Data för att beskriva högskolesektorns betydelse för det livslånga lärandet

Det inledningsvis refererade uppdraget från regeringen gäller till skillnad från de indikatorer som beskrivs i föregående avsnitt enbart det livslånga lärandet inom högskoleområdet. Nyckeltal avsedda att följa utvecklingen på nationell nivå avseende det livslånga lärandet inom högskolesektorn, är mot denna bakgrund i huvudsak mått på hur och vid vilken ålder människorna i Sverige deltar i högskoleutbildning av olika slag. De är därför i första hand indikatorer inom det som i den internationella kontexten hör till området *access and participation*. I följande avsnitt beskrivs ett antal indikatorer som kan användas för en mer detaljerad analys av utvecklingen av det livslånga lärandet i landet och vid de olika lärosätena. Som exempel redovisas vissa data i bilaga 2.

Utkast till indikatorer

Studenternas ålder

En viktig faktor när man vill följa utvecklingen av det livslånga lärandet i Sverige är *åldern* hos högskolans studenter. I nuvarande statistik görs indelningar av studenter och forskarstuderande efter ålder med betoning av

situationen i de yngre åldersgrupperna. Studenter över 34 år och forskarstuderande över 39 år blir då en restgrupp för viken ingen ytterligare uppdelning i åldersgrupper görs. För att få ett underlag för studier av förekomsten av livslångt lärande har också sedan några år i Högskoleverkets årsrapport publicerats tabeller med en mer detaljerad åldersmässig gruppering av studenterna i grundutbildningen. I dessa tabeller tas också hänsyn till variationerna i årskullarnas storlek. Under vissa år har också i årsrapporten publicerats liknande tabeller över antalet aktiva deltagare i forskarutbildningen. (Se vidare bilaga 2).

Även uppgifter om antalet nybörjare och om antalet examina både inom grundutbildningen och inom forskarutbildningen bör lämpligen redovisas i mer detaljerade åldersgrupper i en studie av det livslånga lärandet i högskolan.

Tidigare studiemönster

En annan typ av indikatorer som också kan baseras på uppgifter i Högskoleregistret gäller hur dagens studenter tidigare har ”utnyttjat” högskolan. Detta var en central frågeställning i anslutning till Högskoleverkets projekt Studenterna i Sverige. Inom ramen för detta har tagits fram ett antal nyckeltal som, för de studenter som var registrerade höstterminerna 1995 och 1998, beskriver omfattningen och den tidsmässiga förläggningen av tidigare högskolestudier. I vissa fall finns data även för studenterna hösten 2001. Exempel på sådana indikatorer är andelen av studenterna (i olika åldersgrupper)

- som börjat högskolestudier för första gången vid 25 års ålder eller senare
- som läst tidigare men gjort studieuppehåll föregående läsår
- som någon gång under sin högskolestudier gjort uppehåll under en period om minst tre sammanhängande terminer
- som redan har tagit en examen på högskolenivå

I projektet Studenterna i Sverige gjordes också en uppdelning på *traditionella* och *icke traditionella* studenter, där definitionen på icke-traditionell student är den som uppfyller minst ett av kraven

- Började högskolestudier för första gången vid 25 års ålder eller senare.
- Har gjort minst ett studieuppehåll inom högskolesystemet på minst tre sammanhängande terminer
- Läser på deltid - definierat som högst 14 poäng per termin.

I Högskoleverkets årsrapport 2002 redovisas andelen icke-traditionella kvinnliga och manliga studenter för de olika lärosätena i landet. Se också *Studenterna i Sverige. Om livet och tillvaron som student vid sekelskiftet 2000.*

(Högskoleverkets rapportserie 2001.26 R) och *Efter tre år – en jämförelse av studiemönstren höstterminerna 1995 och 1998*. Projektet *Studenterna i Sverige*. Arbetsrapport nr 9 (Högskoleverket 2001).

En kontinuerlig mätning varje eller varannan hösttermin av några av de ovan nämnda indikatorerna ger möjligheter till en belysning av utvecklingen av olika faktorer med anknytning till det livslånga lärandet.

Befolkningens deltagande i högskolestudier

Men en undersökning av högskolans roll i det livslånga lärandet bör inte bara baseras på uppgifter från högskoleregistret om dem som nu eller tidigare har läst i högskolan. Indikatorer kan också baseras på uppgifter om hur många av befolkningen inom olika födelseårklasser som det senaste året eller de senaste fem åren etc. deltagit i någon högskoleutbildning. I bilaga 2 ges exempel på hur sådana uppgifter kan redovisas.

Olika åldersgruppers fördelning på olika typer av studier

Det svenska högskolesystemet passar för studier med många olika studiemål. Vissa studenter avser att ta en examen med en speciell yrkesinriktning. Andra läser med syfte att ta en mer generell examen. Andra åter läser för att komplettera en tidigare genomgången utbildning (på högskolenivå eller någon annan nivå). Karakteristiskt för dagens system är att studenter med olika studiemål ofta läser tillsammans inom en och samma kurs. Någon fullständig uppdelning av dagens studenter i förhållande till studiemål eller studiebakgrund kan alltså inte baseras på vilken typ av kurser eller program de är registrerade på. Däremot kan dagens studenter fördelas på tre olika grupper, som kan ha ett *visst* samband med deras studiemål.

Alla studenter idag är för varje termin registrerade på en eller flera kurser. Vissa studenter är dessutom registrerade på program, vilket i stort betyder att de har rätt att läsa en uppsättning kurser under en längre tid än en termin. I de flesta fall kan den som med godkänt resultat slutför studierna på ett program ta en examen. I de fall denna examen är en av det trettioårliga yrkesexamina som finns, kallas programmet ett yrkesexamensprogram. (Observera dock att man inte behöver ha gått ett visst program för att få ut den examen, som är kopplad till programmet i fråga. Alla studenter som med godkänt resultat klarat de kurser som krävs för en viss examen har rätt att få ut denna, oberoende av om de läst den inom ett utbildningsprogram eller ej.)

En bild, om än ofullständig, av studiemålet för dagens studenter kan fås genom en fördelning på följande tre grupper:

- Studenter som är registrerade på yrkesexamensprogram.
- Studenter som inte är registrerade på yrkesprogram men som är registrerade på en annan typ av program.
- Studenter som enbart är registrerade på en eller flera kurser

Fördelningen på dessa tre grupper för olika åldersgrupper kan i en tidsserie bidra till bilden av utvecklingen av högskolesystemets roll i det livslånga lärandet.

Åldersfördelning för studenter inom kurser med olika distributionsformer

I högskoleregistret finns för varje kurs uppgifter om distributionsform (t ex distanskurs). En indikator för att belysa utvecklingen av det livslånga lärandet kan också vara uppgifter om den åldersmässiga fördelningen av studenterna på kurser med olika distributionsform.

Enkäter om studieönskemål och studieplaner

En studie av förutsättningarna för det livslånga lärandet i Sverige, bör, för att vara fullständig, också belysa befolkningens efterfrågan på utbildning under olika perioder av livet. Idag gör SCB årligen en enkätundersökning bland ett urval av eleverna i avgångsklassen i gymnasieskolan om deras planer och önskemål om framtida högskolestudier. En liknande undersökning skulle kunna göras bland ett urval av den vuxna befolkningen för att kartlägga önskemål om olika typer av framtida utbildning (inte bara på högskolenivå) och de hinder som eventuellt kan finnas för detta. Den just nu pågående undersökningen av vuxnas studier (se ovan) kan vara ett första steg i en framtida regelbundet återkommande sådan undersökning.

Beslut att överlämna denna redovisning har fattats av kanslichef Lennart Ståhle i närvaro av avdelningscheferna Håkan Forsberg och Ann-Caroline Nordström. Föredragande har varit utredarna Lars Brandell och Torsten Kälvemark. Samråd har skett med Statistiska Centralbyrån. Sammanställningen ur högskolornas årsredovisningar har gjorts av Margot Wojdas.

Lennart Ståhle

Lars Brandell

Torsten Kälvemark